

РОЗВИТОК ІНШОМОВНИХ ДІАЛОГІЧНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ У СИСТЕМІ МОДУЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Розвиток іншомовних діалогічних навичок передбачає складну й довготривалу роботу з огляду на штучні умови даного процесу в сучасній вітчизняній вищій школі. Аналіз характеру діалогічного мовлення як виду мовленнєвої діяльності свідчить про його складну природу, що призводить до ряду труднощів розвитку відповідного навичку. Останнє вимагає пошуку ефективної моделі вирішення таких комплексних навчальних завдань, чим постає модульна технологія навчання.

Ключові слова: *іншомовні діалогічні навички, мовленнєва діяльність, труднощі розвитку діалогічних навичок, модульна технологія навчання.*

Увага до діалогу проявляється скрізь, де існує інтерес до людських відносин, адже саме з діалогом пов'язується ідея комунікації, взаємодії, контакту. Комунікаційні й технологічні перетворення в суспільстві залучають як до безпосереднього, так і до опосередкованого спілкування (наприклад, через систему Інтернет) досить велику кількість людей найрізноманітніших професій, віку та інтересів. У зв'язку з виходом України на міжнародний рівень зростають і потреби в розвитку іншомовних діалогічних навичок, що спричинило необхідність пошуку ефективних шляхів їх розвитку. Аналіз чинних підходів до вирішення окресленої проблеми, а також оцінка здатності більшості студентів вільно користуватися іноземною мовою в діалогічній формі свідчить про необхідність вибору такої технології навчання, яка б здатна була забезпечити комплексне вирішення завдання, з урахуванням усіх існуючих труднощів і факторів розвитку даного навичку. Такою технологією, на нашу думку, є технологія модульного навчання – така навчальна модель, яка від часів виникнення була призвана вирішувати складні навчальні завдання. Усе вищесказане підтверджує актуальність обраної проблеми дослідження й підтверджує її теоретичну й практичну значущість.

Методико-педагогічні аспекти застосування модульного навчання висвітлюються в роботах А. Алексюка, І. Бабіна, Я. Болюбаша, І. Богданової, В. Бондара, К. Вазіної, В. Журавського, С. Козак, В. Огнев'юка, С. Падалка, І. Прокопенка, Л. Романишиної, С. Сковіна, А. Фурмана, П. Юцявичене тощо. Попри популярність упровадження даної моделі навчання, питання застосування модульного навчання в розвитку іншомовних діалогічних навичок студентів бракує як теоретичного, так і практичного підрунтя.

Відтак, завданням дослідження є проаналізувати сутнісно-організаційні можливості модульної технології навчання й апробувати в практиці навчального процесу доцільність її застосування в розвитку іншомовних діалогічних навичок студентів. Окремим завданням є визначення особливостей процесу розвитку іншомовного діалогічного мовлення студентів, які вимагають упровадження саме модульної технології навчання.

Проблема розвитку іншомовних діалогічних навичок студентів розглядається в роботах Л.Н. Глухової, І.М. Зотової, Л.В. Калініної, І.Є. Шеменської та ін. Ключовим поняттям у всіх дослідженнях є поняття діалогічного мовлення.

П. К. Бабінська характеризує діалогічне мовлення як "поєднання усних висловлювань послідовно породжуваних двома або більше співрозмовниками в безпосередньому акті спілкування, яке характеризується спільністю ситуацій та мовних намірів мовців" [3, с.173].

Більш коротке та чітке визначення діалогічному мовленню, на нашу думку, дає В. Л. Скалкін: "діалогічне мовлення – це комунікативний акт, де має місце зміна ролей мовця та слухача" [4, с.6]. Аналогічне визначення діалогічного мовлення надає нам С.Ю. Ніколаєва: "діалогічне мовлення – це процес мовленнєвої взаємодії двох або більше учасників спілкування. Тому в межах мовленнєвого акту кожен з учасників по черзі виступає як слухач і як мовець" [2, с.146].

У діалогічному спілкуванні реалізується ефективний та швидкий обмін інформацією, думками й судженнями; з безпосереднього обміну висловлюваннями двох або більше співрозмовників та зв'язку комунікації з ситуацією спілкування випливають характерні особливості діалогічного мовлення:

1. **Зверненість мовлення.** Спілкування, як правило, проходить у безпосередньому контакті учасників, які добре обізнані один з одним і з умовами комунікації. Діалог передбачає зорове сприйняття співрозмовника й певну незавершеність висловлювань, що доповнюються позамовними засобами спілкування (мімікою, жестами, контактом очей, позами співрозмовників).

2. **Ситуативність.** Ситуативним діалогічне мовлення є тому, що часто його зміст можна зрозуміти лише з урахуванням тієї ситуації, в якій воно здійснюється. Кожний зі студентів висловлює своє ставлення до предмета розмови, до позиції партнера.

3. **Емоційна забарвленість.** Справжній діалог містить репліки подиву, захоплення, оцінки, розчарування, незадоволення та інше.

4. **Умотивованість.** Зазначимо, що в умовах навчання мотив сам по собі виникає не завжди. Саме тому необхідно створити умови, за яких у студентів з'явилася б бажання та потреба щось сказати, передати почуття, подискутувати.

5. **Спонтанність.** Діалогічне мовлення, на відміну від монологічного, неможливо спланувати заздалегідь.

6. **Двосторонній характер.** Спілкуючись, співрозмовник виступає то в ролі мовця, то слухача, який повинен реагувати на репліку партнера.

Означені риси визначають труднощі, що виникають під час розвитку навичок іншомовного діалогічного мовлення.

1) Формальна зверненість до співрозмовника, спричинена штучними умовами й незначущістю створеної ситуації мовлення для обох партнерів.

2) Відсутність ставлення до предмету розмови й небажання спілкуватися взагалі з причин неосвіченості або особистої незацікавленості в темі.

3) Значна кількість мовних помилок, спричинена спонтанністю діалогічного мовлення.

4) Незбалансованість прояву мовленнєвих навичок з боку студентів з причин їхньої неоднакової розвинутої в кожного мовця.

Отже, під час розвитку іншомовних мовленнєвих навичок у студентів виникають наступні труднощі:

1. **Мовні** (лексичні, граматичні, фонетичні, стилістичні тощо), пов'язані з відсутністю міцно сформованих відповідних навичок у межах певної теми висловлення.

2. *Мовленнєві* (говоріння й сприймання мовлення на слух), пов'язані з нерозвиненістю одного або обох навичок та нездатністю автоматично переключатися з одного виду іншомовної мовленнєвої діяльності на іншу.

3. *Психологічні* (мотиваційні та мисленнєві), пов'язані, по-перше, з відсутністю мотивації висловлювання, а по-друге, з нездатністю швидко реагувати на почуте, утримувати зміст висловлюваного у пам'яті тощо, по-третє, спричинені так званим психологічним бар'єром, яких заважає вільно висловлювати думки, не остерігаючись припущення помилок.

4. *Загальнокомунікативні* (лінгвокультурні й змістові), що проявляються, з одного боку, у незнанні мовних і мовленнєвих особливостей, типових для культури носіїв мови, що вивчається; а з іншого, - неосвіченість щодо предмету розмови.

Для подолання наведених труднощів потрібна виражена, строго технологічна система навчання, яка б у відносно короткій строк здатна була б створити умови для вирішення комплексу доволі складних завдань. Такою системою ми вважаємо модульну технологію навчання.

З'ясуємо, яким чином працює модульна технологія навчання в розвитку іншомовних діалогічних навичок, для чого, у першу чергу, уточнимо сутність ключового поняття даної технології – модуля.

Модуль – це "відносно автономний дидактичний набір навчальних матеріалів, що несуть інформаційне навантаження, й алгоритмізованих дій, спрямованих на забезпечення повного їх засвоєння" [1, с.126]. Отже, модуль можна представити як відносно незалежний тематичний блок, що навіть може слугувати окремою дисципліною, адже тяжіє до концентрації інформації в межах певної теми та повного, вичерпного засвоєння даної теми на рівні, не нижче передбаченого.

Отже, для вирішення проблеми розвитку іншомовних діалогічних навичок у межах модульної технології навчання, потрібно дотримуватися наступних умов:

1. Високої інформативної концентрованості навчального матеріалу в межах одного тематичного модуля. Підвищення інформативної насиченості теми уможливить перенесення уваги з формального мовного навантаження висловлювання на його зміст, а отже знизить психологічний бар'єр, що завжди з'являється під час формулювання думок.

2. Усвідомлення тези про те, що розвиток навичок діалогічного мовлення можливий лише в комплексі з іншими аспектами іншомовної комунікативної компетенції – мовного, мовленнєвої та соціокультурної компонентів. У зв'язку з цим – поділ тематичного модуля на підструктурні елементи – блок читання, аудіювання, говоріння, письма, що базуються на використанні автентичного матеріалу.

3. Створення мотивації вчення на різних рівнях – внутрішній (спирання на провідні види діяльності студентів на даному рівні навчання – міжособистісне спілкування – та створення ситуацій зацікавленості) і зовнішній (рейтингове оцінювання навчальної діяльності).

4. Організація навчального процесу за модульними принципами – динамічності, дієвості й оперативності знань, самостійності навчання, гнучкості, усвідомленої перспективи, різнобічності методичного консультування, паритетності, завершеності навчання.

Оскільки мова йде про модульну технологію навчання, то й організація такого навчання повинна мати всі ознаки технологічності, а саме: бути поділеною на систему послідовних, алгоритмічно розташованих взаємопов'язаних кроків; бути постійно й всебічно оцінюваною й відповідно керованою й коригованою; бути ретельно спланованою й спрямованою на конкретно сформульований і підлягаючий вимірюванню результат; бути спрямованою на засвоєння матеріалу на рівні, не нижчому за визначений, майже всіма студентами.

Спробуємо представити модель перебігу процесу розвитку діалогічних навичок в межах модульної технології навчання (див. Схему 1).

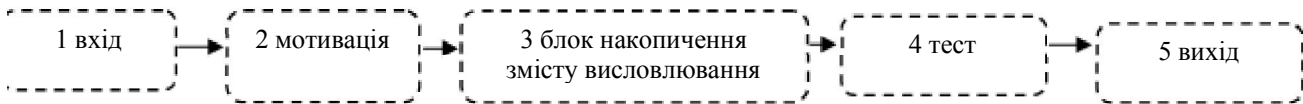

Схема 1. Процес розвитку діалогічних навичок у межах модульної технології навчання

Прокоментуємо кожний з блоків моделі.

1. Як кожний технологічний процес, процес розвитку іншомовних діалогічних навичок має починатися зі входу – тобто вимірювання вихідного рівня даних навичок за певною темою. Найзручніше це реалізовувати у формі мовленнєвої розминки, наприклад, у межах теми "Мистецтво і художники", що вивчається на третьому курсі педагогічного університету, можна запропонувати для обговорення за "круглим столом" наступні питання:

1. Do you or did you ever like painting?
2. Are you good at painting?
3. Do you think modern artists are good at painting?
4. What style or period of painting / art do you like?
5. Do you think painting is an important school subject?
6. What do you think artists from centuries ago would think of today's artists?
7. Why is painting and art so important to us?

Хоча завдання виконується у фронтальній формі у вигляді коротких монологів-відповідей, викладач, реагуючи на висловлювання студентів, підсвідомо залучає їх до бесіди – спочатку в парі з одним студентом, потім – реагуючи на думку кожного в групі. Поволі студенти починають обговорювати питання одне з одним. Методом спостереження викладач оцінює рівень кожного студента щодо розвитку даного мовленнєвого навику в межах теми.

2. Для підвищення ефективності будь-якої діяльності потрібно створити мотивацію – зовнішнього та внутрішнього плану. Під зовнішньою мотивацією ми розуміємо актуалізацію потреби досягнення, у нашому випадку – заохочення за допомогою оцінки. У цьому відношенні важливо передбачити таку систему роботи, яка б наочно й доступно демонструвала студентам умови успішного звітування з предмету. Тому одною з умов розвитку іншомовних

діалогічних навичок ми виокремимо упровадження модульно-рейтингової системи навчання як моделі, яка:

- передбачаючи роботу над автономним тематичним вузлом, упродовж певного часу фокусує увагу учнів на якійсь темі з життя людини, дозволяючи їм глибоко погрузитися в неї, концентруючись на змісті, а не на формальних моментах;

- передбачає, по-перше, поаспектне вивчення теми – від читання, крізь вивчення граматичних моделей, говоріння й аудіювання, до письма, причому тематична лексика вивчається й закріплюється впродовж опрацювання всіх аспектів. По-друге, модульне навчання ґрунтується на збільшенні ролі самостійного навчання, а це надає змоги закріпити лексику й збагатити її одиницями, знайденими в ході пошукової діяльності.

Окрім того, аналізуючи мотиваційну сферу студентів, можна дійти висновку, що особливе значення для ефективності навчальної діяльності має актуалізація таких потреб: пізнавальної, комунікативної, творчої, а також потреби в досягненнях. Виникнення в учнів мотивації навчання багато в чому залежить від викладача, від його вміння зробити тему особистісно значущою, цікавою з точки зору пізнання. Дієвим прийомом підвищення мотивації учнів буде зміна спрямованості уваги з мовного оформлення на зміст мовлення; поступове зняття регламентації у відношенні вибору змісту та форми його вираження.

У даному аспекті важливо забезпечити учнів змістовою базою висловлювання – розширити уявлення про проблему, що відповідає навчальній темі, та словниковий запас за даною темою. Стимулювання продуктивної мовленнєво-розумової діяльності студентів повинно будуватися на основі певної ситуації спілкування, що вміщує проблему та дає вихідне спонукання для мовленнєвої діяльності, а не просто служить змістовою опорою для формального відтворення закладеної в ній інформації.

Вдалою формою підвищення інтересу до проблеми є робота з цікавою статтею, розповідь історії або навіть анекдоту, своїм змістом здатних зацікавити студентів.

3. Спостереження за процесом породження діалогічної мови в студентів свідчить, що найбільша проблема тут полягає у відсутності змісту спілкування. Тому провідною умовою ефективною роботи у цьому руслі є забезпечення студентів змістовим компонентом висловлювання, який спирається на два підблоки – мовленнєвий і мовний.

Робота з розвитку діалогічних навичок обов'язково має проходити у поєднанні з розвитком навичок читання, письма, аудіювання та монологічного мовлення. Саме тому в межах модульного (у нашому випадку – модульно-рейтингового) навчання щонайменше один урок має відводитися на роботу з розвитку кожного з цих навичок, де ключова навичка буде варіюватися від уроку до уроку, а всі інші – виступати допоміжними. Однак кожне завдання (з читання, аудіювання, письма або монологічного мовлення) завершується обговоренням у парі або групі.

Щодо мовного підблоку, то тут зазначимо, що всі мовні завдання – лексичні або граматичні – повинні опрацьовуватися відповідно до комунікативного принципу навчання, тобто у ситуаціях, моделюючих реальні ситуації спілкування. Складання діалогів, рольові ігри, обговорення спірних питань – усі ці прийоми є корисними як в опрацюванні мовного матеріалу, так і в розвитку навичок діалогічного мовлення.

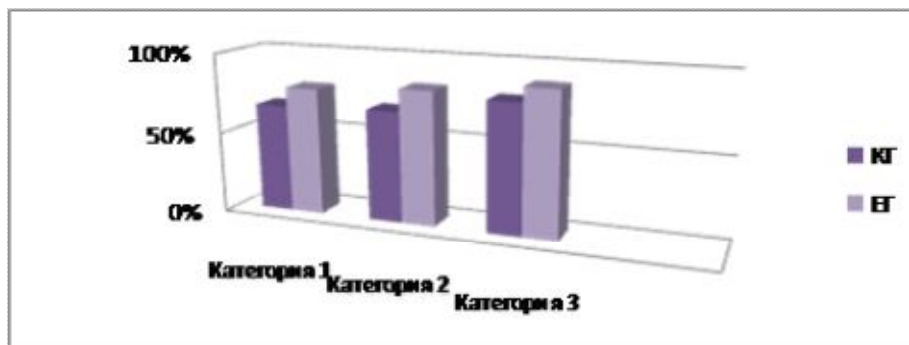
4. Як технологія модульне навчання передбачає вихід – етап оцінювання й корекції набутих мовленнєвих навичок. На даному етапі ми оцінюємо рівень розвитку іншомовних діалогічних навичок за такими критеріями:

1) Зміст висловлювання: здатність демонстрації й аргументації відношення до предмету розмови, коментувати точку зору співрозмовника, знайти суміжні теми для підтримання розмови, якщо дана тема вичерпана.

2) Правильність висловлювання: граматична, лексична, фонетична й стилістична відповідність установленим нормам.

3) Взаємодія зі співрозмовником: здатність розпочати, підтримати й завершити розмову відповідно до стандартів мовленнєвої поведінки; уміння налагодити проріхи в розмові, якщо такі виникають; знання загальних правил спілкування – вести розмову по черзі, слухати співрозмовника, позитивно сприймати його точку зору та ін.

Для перевірки припущення про те, що розвиток іншомовних діалогічних навичок відбуватиметься успішно за умов реалізації модульної технології навчання, було проведено експеримент, який передбачав роботу у двох групах – контрольній та експериментальній (експеримент проводився на базі Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського і залучав студентів третього курсу факультету мов світу). Перша працювала за традиційною схемою навчання, друга – за експериментальною, обидві опрацьовували тему "Мистецтво і художники". Наприкінці опрацювання теми студентам обох груп було запропоновано обговорити декілька репродукцій полотен британських художників – "Гребля й млин у Дедхеми" (Дж. Констебл), "Портрет містера Ендрюса з дружиною" (Т. Гейнсборо), "Схід сонця в тумані" (Дж. Тернер), "Незабаром після весілля" (У. Хогарт). Оцінювання проводилося за виокремленими критеріями й продемонструвало наступні результати, відображені у діаграмі 1.

Діаграма 1. Порівняння рівнів розвитку іншомовних діалогічних навичок у контрольній і експериментальній групах

Як показує діаграма, результати, отримані в експериментальній групі, відчутно вищі за ті, що були отримані в

контрольній групі, що повною мірою підтверджує висунуту гіпотезу. Отриманий приріст у рівні розвитку означеної навички за усіма критеріями – 12% за першим, 14% – з другим та 9% - за третім – є значущим зростанням показників і свідчить на користь обраної навчальної технології.

Проведене дослідження не претендує на вичерпне вирішення проблеми розвитку іншомовних діалогічних навичок; подальшого дослідження потребує питання форм і видів парної групової роботи у розвитку означеного виду мовленнєвої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гусак П.Н. Теорія і технологія диференційованого навчання майбутніх вчителів початкових класів: авторефер. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. – теорія і методика професійної освіти / П.Н. Гусак. – Київ, 1999. – 21 с.
2. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах / Кол. авт.: С.Ю. Ніколаєва, О.Б. Бігич та ін. – К.: Ленвіт, 2002. – 328 с.
3. Практический курс методики преподавания иностранных языков / П.К. Бабинская, Т.П. Леонтьева и др. – Минск: ТетраСистемс, 2003. – 285 с.
4. Скалкин В.Л. Обучение диалогической речи / В.Л. Скалкин. – К.: Радянська школа, 1989. – 156 с.

Подано до редакції 25.02.11
